

International Journal of Social, Political and Economic Research

IJOSPER

ISSN: 2667-8810 (Online)

ijosper.uk

OPEN ACCESS

Original Article

Received Date: 29-05-2020

Accepted Date: 25-08-2020

DOI: doi.org/10.46291/IJOSPERvol7iss3pp465-498

Çocuk Hakları ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin Kısa Bir Değerlendirmesi

Turgay CİN*

* Dr. Öğr. Üyesi; Ege Üniversitesi
İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Devletler Hukuku Anabilim Dalı
öğretim üyesidir. e-
turgay.cin@ege.edu.tr.

<https://orcid.org/0000-0003-0176-8057>

Özet:

İnsan hakları ihlallerinin ilk kurbanı geçmişte çocuklar olmuştur. Günümüzde de yine çocuklar olmaya devam etmektedir. Ulusal ve uluslararası toplum, bu tür ihlalleri engellemek için bir dizi önlemler almıştır ve günümüzde de almaya devam etmektedir. Bu bağlamda çocukların sorumlulukları, hakları, haklarının korunması, çocuk haklarının ihlalleri, çocukların hakları bilinmesi, uygulanması hususunda 1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile diğer bazı uluslararası metinler önemlidir.

Anahtar Kelimeler:

Çocuk, haklar, ihlaller, Çocuk Hakları Sözleşmesi, insan hakları belgeleri, UNICEF, ILO, Sözleşme.

Children's Rights and the UN Convention on the Rights of the Child

Abstract:

The first victims of human rights violations have been children in the past. Today, children continue to be the victims. The national and international community has taken a number of measures to prevent such violations and continues to take further ones. In this context, the responsibilities of children, their rights, the protection of their rights, the violations of children's rights, the awareness of children's rights, the UN Convention on the Rights of the Child of 1989, and some other international texts are crucial.

Keywords

Child, rights, Convention on the Rights of the Child, human rights documents, Convention, UNICEF, ILO.

Giriş

Çocuklar, her zaman geleceğin güvencesi olarak görülmüştür ve de görülmeye devam edilmektedir. Yetişkinlerin olduğu gibi çocukların da yaşama hakkı, eğitim hakkı, şiddetten korunma hakkı, kendilerini geliştirme hakkı –ayrıca yükümlülükleri- gibi hem hakları hem de yükümlülükleri mevcuttur. Günümüzde bile savaşların, açlıkların, şiddetin hüküm sürdüğü devletler hâlâ vardır. Çocuklar, asker olarak ya da terörist faaliyetlerde bizzat kendilerini öldürmeye zorlandıkları gibi, diğer insanları da öldürmeye, şiddet kullanmaya, dilencilik yapmaya, zorla çalıştırılmaya, fuhşa zorlanmaktadır. Özellikle refah seviyesi yüksek olmayan toplumlarda, devletlerde bütün gün ve düşük ücretler karşılığında çalışmak zorunda kalan, sömürülen çocuklar mevcuttur. Oysa bunun yanında çok sayıda severek okula gitmek isteyebilecek çocuklar pek ala olabilir. Sonuç olarak, dünyamızdaki bütün çocuklar, iyi durumda değildir.

Çocuklara çoğu zaman şiddet uygulanmaktadır. Bazıları cinsel tacize uğramaktadır. Bazıları anne ve babalarının işsizliğinin acılarını ve sıkıntılarını çekmektedirler. Bazı devletlerde yetişkinlerin durumunda olduğu gibi yabancı kökenli, mülteci çocuklar da sık sık dışlanmaktadır ya da kötü muamelelere maruz bırakılmaktadır. Çocuklar bakımından çözülmesi gereken daha bir sürü sorunlar mevcuttur. Örneğin şehirlerde çocuklara mahsus parkların olmaması, çok az sayıda ve yetersiz oyun alanları ve olanaklarının olması gibi ve çocuklara saygılı ortamların bulunmaması ve gittikçe azaltılması konuları çocukların, çocuk hakları (Akyüz, 2016; Serozan, 2016; Özdemir-Ruhi, 2016; Fendoğlu, 2014) bakımından düşündürücüdür.

Çocukların yetişkinlerden farklı fiziksel, fizyolojik, davranış ve psikolojik özellikleri olduğu bilinmektedir. Çocuklar, sürekli büyüme ve gelişme göstermektedir. Çocuklar henüz kendilerini koruyacak fiziksel ve entelektüel erişkinliğe ulaşmamış oldukları temel alındığında, bu hususlara ilişkin bilincin yerleşmesi, çocukların bakımının, yetiştirilmesinin bir toplum sorunu olduğu ve bilimsel yaklaşımlarla devletlerin ve diğer ilgili bütün kesimlerin bu sorumluluğu yüklenmesi gerekmektedir. Çağdaş toplumlarda, çocukların yetiştirilmesinde üç temel ilkenin benimsenmiş olduğu gözlemlenmektedir. Şöyle ki, her doğan çocuğun: a) Hayata iyi bir başlangıç yapması, b) Nitelikli bir eğitim alması ve c) Yeteneği doğrultusunda geliştirilip sosyalleştirilmesi gerekmektedir. Fakat çoğu aile ve devlet, çocuklara bu ilkelerin belirlediği standartları sağlayamamaktadır. Çocukların, “kötü muameleden” korunması asırlardır toplumların öncelikleri arasında yer almaktadır. Çocukların tamamı ve özellikle de güç

koşullarda yaşayan çocukları korumak, desteklemek ve yukarıda sözünü ettiğimiz standartları sağlamak, çağdaş demokratik toplumların idealidir. Bu bakımdan çocuk hakları, birçok devletlerarası düzenlemelerde ele alınmış, tanımlanmış ve koruma altına alınmıştır (Gelgel, 2010.; Bilge, 2011). Bu düzenlemeler arasında en temel ve diğer birçok devletlerarası ve bölgesel düzenlemelere zemin oluşturan belge; 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca onaylanan Çocuk Hakları Sözleşmesidir. Çocuk Hakları Sözleşmesinin temel amacı, çocuk haklarının dünya çapında yaygınlaşmasını sağlamak ve böylece çocukları korumaktır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin onaylanmasıyla birlikte tüm dünyadaki insanlar, çocuk hakları konusunda hızla bilinçlenmeye başlamışlar ve günümüzde en fazla kabul gören sözleşmeler arasında yerini almış bulunmaktadır.

Çocuk haklarının bugünkü düzeyde korunmasına gelinceye kadarki aşamalarla ilgili olarak tarihten bazı kesitleri aşağıdaki gibi vermek mümkündür: *Aristo*, Eski Atina şehir devletinde toplum yararı gözeterek engelli çocukların yaşatılmamasının uygun olduğu görüşünü savunmaktaydı. Bu dönemde Atina şehir devletinde çocuklar için eğitim zorunlu değildi ve şehir devleti eğitim işlerini kontrol etmezdi. Eğitimin zorunlu hale getirilmesi İngiltere’de 1880, Fransa’da 1882, Amerika eyaletlerinde 1852, Osmanlı Devletinde ise 1824 yıllarıdır (Çocuklar... Online).

Osmanlı Devletinde, sokak çocuklarının eğitim ve tedavisi için 1903’de Dar’ül hayr-ı Ali, 1914’de daha çok savaşlar sonucu kimsesiz kalan çocukların bakımı ve eğitimi için Dar’ül Eytam adında kurumlar kurulmuştur. Çocuk tarihi çalışmalarının öncüsü sayılan *Aries*’e göre, 1600’lere kadar ayrı bir “çocuk” kavramı yoktu. Ortaçağda çocukların temel ihtiyaçları karşılanırsa da özel bir biçimde korunmamaktaydılar. Çünkü çocuğu yetişkinlerden ayıran özellikler bilinmezdi. Bu nedenle çocukların kendilerine özgü giysileri, besinleri, oyunları ve oyuncakları bulunmamaktaydı (Çocuklar... Online).

İslamiyet öncesinde Arap kabilelerinde aile reisinin çocukları üzerinde sınırsız bir hâkimiyeti bulunmaktaydı. Özellikle baba, kız çocuklarını satabilirdi, hatta öldürebilirdi bile. İslamiyet’in kabulünden sonra babanın bu hakkı, Kur’an aracılığıyla yasaklanmıştır (Çocuklar... Online).

Eski Roma Devletinde, baba, suç işleyen, kötü davranışlarda bulunan çocuklarını yargılama ve cezalandırma hakkına sahipti. Baba, eğer çocuğunu suçlu bulursa dövebilirdi, hapsedebilirdi ya da öldürebilirdi. M.S. 6. yüzyılda çocuk yetiştirme, anne ve babanın göreviydi, babaların

sadece eğitim amaçlı cezalar vermesi kabul edilmekteydi. *Lawrence Stone*'a göre ise, İngiltere'de evde, okulda çocuklara son derece sert bedensel cezalar verilmekteydi. 16. ve 17. yüzyıl adeta çocukları "kamçılama çağı" olarak anılmaktaydı (Çocuklar... Online).

New York'ta 1873'de çıkarılan "Çocuk Emeği ve Eğitim Kanunu" ile sanayi iş kolunda 10 yaş altı çocukların çalıştırılması yasaklanmıştı. 1886'da çıkarılan "Fabrika Kanunu" ile 13 yaş altındaki çocukların fabrikalarda çalışması yasaklanmıştı (Çocuklar... Online).

14. yüzyılda, İlhanlı Devleti'nin başkenti Tebriz'de 110 çocuğun barındığı iki yetimhane bulunmaktaydı ve buralardaki çocukların meslek sahibi olarak yetişmeleri sağlanmıştır. Osmanlı'da 1914'te çıkarılan Musavver Hukuk-u Etfal (Çocuk Hakları Düşüncesi) dergisinin amacı, ilk sayısında şöyle anlatılmaktadır: "Mesleğimiz, çocukluğun haklarını savunmaktır. ...Çocukların yiyeceğine karışacağız, çünkü hayat onunla sağlanır. Giyeceğine karışacağız, çünkü sıhate, çalışmaya etkisi vardır. Annesine babasına karışacağız, çünkü çocuğun maddi ve manevi hayatını büyük ölçüde etkileyen bunlardır..." Türkiye'de 1929 yılında Türk Ocağı'nın örgütlediği 4 bin çocuk ilk kez TBMM'den bazı haklar talep etmişlerdir: "Her çocuğa okul, çocukları dövenlere ve işkence edenlere karşı kanun çıkmasını, sokaklarda yatan çocuklara çatı, zengin-fakir her çocuk için izci teşkilatı isteriz..." (Çocuklar... Online).

Diğer taraftan dünyada ilk çocuk mahkemesi ABD'de 1878'de; Avrupa'da ise ilk çocuk mahkemesi İngiltere'de 1905 yılında kurulmuştur. Portekiz'de 1911'de, Japonya'da 1923'te, Yunanistan'da 1939'da kurulmuştur. Türkiye, bu konudaki çalışmalara 1945 yılında başlamış ve ilk çocuk mahkemesi 1987'de kurulabilmiştir(Çocuklar... Online).

Günümüzden birkaç yüzyıl geriye gidildiğinde, çocuğun korunması dâhil bütün sorumluluğun ailesine ait olduğu görülecektir. Çocukların haklarının devletler hukukunca korunması düşüncesi ilk kez 20. yüzyılda ortaya atılmıştır. Çocukların haklarının devletlerarası bakımdan korunması amacıyla bir teşkilatın kurulmasının gerekli olduğu düşüncesi ise ilk kez 1894 yılında *Jules de Jeune* tarafından ileri sürülmüştür. Bu konuda çocukların, gençlerin ve annelerin korunması amacıyla gerçekleşen ilk resmi girişim 1912 yılında İsviçre'de gerçekleştirilmiştir. Buna benzer diğer bir çalışma da aynı dönemde Belçika'da gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların amacı, devletlerin çocuklara ilişkin ellerinde bulunan yasal düzenlemeleri ve önemli yayınları toplayarak genel bir başlık altında yayınlamak ve ileride buna dayanılarak devletlerarası bir antlaşma yapılmasını sağlamaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın

1914 yılında çıkmasıyla birlikte bu çalışmalar o dönem için neticesiz kalmıştır (Çocukların Hakları... Online). 20. yüzyılın başlarından itibaren çocuk haklarının devletlerarası bakımdan korunup, gözetilmesini belirleyen devletlerarası insan hakları belgeleri devletlerce kabul edilmiş ve peyder pey uygulamaya konulmuştur. Böylece devletlerarası toplumun ortak değerlerinin birleştirildiği erkek, kadın, çocuk gibi bütün insanlar için barış ve insana yakışır standartların var olduğu bir dünyanın gerçekleştirilmesi -çocuk haklarının korunması- amacını sağlamaya yöneliktir (Akyüz, 2016; Serozan, 2016; Özdemir ve Ruhi, 2016; Fendoğlu, 2014).

İnsan hakları ihlallerinin ilk kurbanı geçmişte çocuklar olmuştur. Günümüzde de yine çocuklar olmaya devam etmektedir. Ulusal ve devletlerarası toplum, bu tür ihlalleri engellemek için bir dizi önlemler almıştır ve günümüzde de almaya devam etmektedir.

Aile yaşamının düzenli işleyişi için aile bireylerinin belli bazı davranış kurallarına uygun bir biçimde hareket etmeleri gerekmektedir. Bu davranış kuralları, aile üyelerinin bazı şeyleri yapmalarını ya da bazı şeyleri yapmamalarını öngörmektedir. Her ailede olduğu gibi, her toplumda ve devlette her aile üyesinin, her toplum üyesinin ya da her devletin vatandaşlarının uymakla yükümlü olduğu haklar ve sorumlulukları mevcuttur. Örneğin evde yani ailemizde bir küçük, ya da bir yetişkin uyurken ya da kardeşi ders çalışırken sessiz olunması gerekmektedir. Bu sadece çocuk bakımından değil, yetişkinler bakımından da bir yükümlülüktür. Fakat bu aynı zamanda küçüğün, kardeşinin uyuma ya da ders çalışma hakkının tatmin edilmesi, yerine getirilmesi, korunması anlamındadır. Ayrıca bu şekilde çocuk, topluma hazırlanmış olmaktadır.

İnsan hakları ve çocuk hakları evrensel niteliktedir. Devlet yöneticileri, çocukları bilgilendirmekle, eğitmekle ve onlara saygı göstermekle yükümlüdürler. Devletlerarası kuruluşların rolü, devletleri değişik programlar vasıtasıyla temel insan ve çocuk haklarının uygulanması sorumluluğunu yerine getirmek konusunda cesaretlendirmektir (Haklarımız ... Online).

Süratle gelişen ve kalkınan dünyamızda çocukların haklarının korunması, onların ihmal ve istismarından uzak tutulmalarının sağlanması, birer birey olarak düşüncelerine saygı gösterilmesi için devletlerarası hukuki metinlere ihtiyaç olduğu görülmüştür. Bu konuda en önemli düzenlemeler 20 Kasım 1959 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Bildirisi (Declaration... Online) ile 1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesidir.

1979 yılı, bütün devletlerce “Birleşmiş Milletler Çocuk Yılı” olarak kutlanmıştır. Polonya’nın o zamanki Yargıtay Başkanı, *Adam Lopatka*’nın çağrısı ve önderliğinde, Birleşmiş Milletler Sekretaryasının değişik birimlerinin ve belli başlı devletlerarası sivil toplum kuruluşlarının da katılımıyla 1978’de hazırlanmış bulunan taslak sözleşme metni Birleşmiş Milletler Sekretaryasının değişik bölümlerinden, özellikle Cenevre’de bulunan İnsan Hakları Merkezi, UNICEF, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), WHO, UNESCO, Kızılhaç ve diğer Sivil Toplum Kuruluşlarından büyük destek ve yardım görmüştür (Çocukların Hakları... Online).

Son yıllarda insan hakları eğitimi, teori, araştırma, siyaset ve uygulama açısından tartışmaların ana konusunu oluşturmaktadır. 2005 yılında Birleşmiş Milletler; “İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı”nı, Avrupa Birliği (AB); “Avrupa’nın İnsan ve Demokrasi Hakları Öncelikleri”ni ve Avrupa Konseyi de “Eğitim Aracılığıyla Avrupa Vatandaşlık Yılı” programlarını başlatmıştır. Türkiye’nin de üyesi olduğu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının kendi sorumlulukları mevcuttur. Teşkilatın kararlılığı, Aralık 2003’te 21. yüzyılda Güvenliği ve İstikrara Yönelik Tehditlerin Ele Alınması konulu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Strateji Belgesinde teyit edilmiştir. AGİT’in çabaları genç nesillerde, hoşgörü ihtiyacının, uzlaşmanın ve barış içinde bir arada yaşamının önemini idrak edilmesine yöneliktir. Onların gelecek için umutları ve geleceğe bakış açıları anahtar niteliğindedir. Bu yüzden, uygun olan her ortamda, AGİT eğitim alanında güçlü bir rol almaktadır (Haklarımız.. Online).

Çocuk hakları dediğimiz zaman bu yalnızca ana, baba ve çocuklar arasındaki hukuki ilişkiyi değil, devletin çocuğa karşı olan yükümlülüklerini de kapsar. Çocuk haklarının ya da çocuk hukukunun bazı yönleri özel hukukla, bazı yönleri de kamu hukuku ile ilgilidir ve sırasıyla bunlara ilişkin ilkeler egemendir (İnan, 1968: 21.).

Bir insan hakkı olarak çocuk hakları, özel hukuk, sosyal hukuk, kamu hukuku ve uluslararası hukukta yer alan kuralların çocuğa tanıdığı yetkileri kapsamaktadır (İnan, 1968: 10.). Bu makalenin konusunu da uluslararası hukuk bakımından özellikle 1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin kısa bir değerlendirmesi teşkil etmektedir.

I. Çocuk Tanımı ve Çocuk Haklarının Kapsamı

Çocuk haklarının dünya çapında uygulanabilmesi, korunabilmesi ve dolayısıyla çocukların sahip oldukları haklardan tam olarak yararlanabilmeleri ve çocuk hakları ihlallerinden korunabilmeleri için öncelikle çocuk kavramının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Çocuk kavramı, zaman içerisinde değişikliklere uğramıştır. Çocuk kavramı, kültürlerden kültüre, yörelerden yörelere göre farklılıklar göstermektedir.

“Çocuk” dediğimizde, “zihinsel, fiziksel ve ruhsal yönden tam bir olgunluğa erişmemiş toplumdaki rol ve görevlerini henüz öğrenmekte olan bakıma ve eğitime ihtiyacı olan varlıktır” olarak tanımlanabilir (Yelesadağ, 2006: 4; Hacıoğlu, 1998 : 1.).

Çocuk hakları, yetişkin haklarıyla çelişki içinde değildir; tersine insan hakları hukukunun bir parçasıdır. Çocukların diğer insanlara karşı özel haklarla donatılması değil, gelişme gereksinimleri nedeniyle özel insan haklarıyla donatılmaları anlamına gelir (Yelesadağ, 2006 : 5.).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuk kavramının değişik anlamlarının yol açabileceği çocuk hakları ihlallerini önlemek amacı ile Sözleşme'nin 1. maddesinde, çocuk kavramının kimleri kapsadığı konusunu açıklığa kavuşturmuştur. Bu madde uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç 18 yaşına kadar her insan, çocuk sayılmaktadır. Bu madde, “uygulanabilecek olan kanuna göre” terimi ile devletlere yaş konusunda özgürlük tanımakta olsa da Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi yorumlarına bakıldığında, devletlerin reşit olma yaşını mutlaka sözleşmenin ruhuna uygun olarak saptaması gerektiği anlaşılmaktadır (Kıbrıs'ta ... Online). Çocuk kavramını tanımlarken yaş aralığı önem arz etmektedir ve karışıklık oluşturabilecek yaş aralıkları dikkat çekicidir. Çocuk dendiğinde 12 ya da 12 yaş altındaki kişiler, genç denildiğinde ise, 13 ilâ 18 yaş aralığındaki kişiler anlaşılmaktadır (Williams, 2004 : 6.). Birleşmiş Milletlerin yaş tanımlamasına göre, çocukluk dönemi genellikle 18 yaşın altı olarak kabul edilmektedir. Yine Birleşmiş Milletlere göre, genç tanımı 15 ilâ 24 yaş arasındadır (Hart, 1992 : 6.).

Türk Medeni Kanunu gerçek kişiliğin başlamış sayılabilmesi için çocuğun tam ve sağ doğmuş olmasını öngörmektedir (TMK 28/I. madde). Yine Medeni Kanunda çocuğun hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde edeceği belirtilmektedir (TMK 28/II. madde). Çocuk, tam ve sağ doğumla birlikte kişilik kazanmaktadır ve cenin olarak varlık kazandığı andan başlamak üzere haklardan yararlanacaktır. Burada, doğumdan ana rahmine düşme anına kadar geriye doğru giden bir yararlanma söz konusudur. Bu, özellikle miras hakları bakımından önemlidir (Zevkliler ve Havutçu, 2002 : 101.). Türk Medeni hukuku bakımından “Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.”

(TMK 10. madde). Erginlik, 18 yaşın doldurulmasıyla başlar ve evlenme kişiyi ergin kılar (TMK 11. madde). Ayrıca 15 yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkeme tarafından ergin kılınabilir (TMK 12. madde). Öte yandan, Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir (TMK 13. madde). Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler. Karşılıksız kazanmada ve kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kullanmada bu rıza gerekli değildir. Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar haksız fiillerinde sorumludurlar (TMK 16. madde).

Ayırt etme gücü, her somut olaya, olayın koşullarına ve kişiye göre değişecektir. Bir örnek verelim: Küçük bir çocuğun bir kitapçıdan öykü kitabı alırken sezgin olduğu söylenebilir. Ancak, aynı çocuk, bir ansiklopedi seti akıyorsa, olayın özelliği, işlemin mahiyeti ve yaşı, kültür durumu, yetiştirme faktörleri, özel ilgi alanları gibi unsurlar dikkate alınarak, sezgin olduğu söylenemeyecektir (Zevkliler ve Havutçu, 2002 : 115.).

Medeni Kanunumuza göre evlenme yaşı 17'dir. Fakat olağanüstü durumlarda evlenme yaşı 16'dır. Erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak yargıç, olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenmektedir (TMK 124. maddesi). Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemezler (TMK 125. madde). “Küçükler” ve “kısıtlılar” yasal temsilcilerinin izni olmadıkça evlenemezler (TMK 126 ve 127. maddeler).

Ceza hukuku bakımından ise; 0 ilâ 12 yaş aralığındaki çocukların, cezai ehliyetleri yoktur ve bu kişiler hakkında ceza kovuşturması yapılamaz. Ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir (TCK 31/1. maddesi). “Fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş, fakat 15 yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.” Diğer taraftan 12 ilâ 15 yaş aralığındaki çocukların işledikleri eylemin hukuki anlamını ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı durumunda ceza indirimi uygulanır (TCK 31/2. maddesi). 15 ilâ 18 yaş aralığındaki çocuklara ceza indirimi vardır. Eğer 15-18 yaş aralığındaki çocuğun ayırt etme gücü yoksa güvenlik tedbirleri

uygulanır. Ayırt etme gücü varsa ceza indiriminden yararlanabilir. 0 ilâ 15 yaş aralığındaki çocuklar ya da çocuk, sağır ve dilsiz ise, ceza ehliyeti yoktur ve güvenlik tedbirleri uygulanabilir (Bkz. TCK 31 ve 33. maddeleri) (Balo, 2015; Erdoğan, 2012; Yelesdağ, 2006.).

Diğer taraftan on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Fakat bunun istisnası, 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılmaları mümkündür(Çocuklar ... Online).

Çocuk haklarına üç temel ilke hâkimdir. Bunlar; a) “Çocuk yararının önceliği ilkesi”, b) “Çocuğun kendisiyle ilgili işlerde söz hakkına sahip olması ilkesi” ve c) “Çocuğun mümkün olduğunca anne ve babasını bilme ve onlar tarafından bakılıp gözetilme hakkına saygı” ilkesidir (Tezcan-Erdem-Sancakdar-Önok, 2009 : 338). Çocuk Hakları Sözleşmesine paralel bir biçimde, bu genel prensipler, ayrımcılığa maruz kalmama hakkı, çocuğun çıkarlarının en iyi şekilde gözetilmesi, çocuğun yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı ile çocuğun fikir özgürlüğü ve katılım hakkı benimsenmiştir. Bu prensipler, sözleşmede belirtilen diğer hakların en iyi şekilde yorumlanmasını sağlamayı amaçlar ve çocuğun haklarının korunması için yön göstericidir. Avrupa Birliği içerisinde Lizbon Antlaşması çerçevesinde çocuk haklarına ilişkin genel prensipler 24. madde de belirtilmiştir.

Çocuk hakları konusunda ana ilke; gelişim hakkı olup, bunun dışında başlıca, özel ve genel haklar şeklinde bir ayırım yapılmaktadır. Çocukların özel hakları bakımından; çocukları ana ve babasından ayırma yasağı mevcuttur. Diğer taraftan çocukların, evlat edinilme hakkı, çocuk istismarının önlenmesi, oyun ve dinlenme hakları vardır. Bir de sığınmacı/mülteci çocuklar, engelli çocuklar, azınlık çocukları gibi özel durumdaki çocuklar mevcuttur. Yine çocukların genel hakları bakımından da; yaşam hakkı, ayrımcılık yasağı, işkence yasağı, isim ve vatandaşlık hakkı, çocuğun kimliğini koruma hakkı, çocuğun görüş, düşünce açıklama ve bilgi alma hakkı gibi hakları vardır (Tezcan-Erdem-Sancakdar-Önok, 2009 : 333).

Çocuk hakları yorumlanırken tüm bu yukarıda açıklanan prensipler göz önünde bulundurulmalı ve bu prensipler çerçevesinde gerekli yasal, idari ve yargısal tedbirler alınmalıdır.

II. Uluslararası Kuruluşlar ve Çocuklar

Devletler, çok sayıda devletlerarası organizasyonlar/örgütler kurmuşlardır. Örneğin insan haklarının korunması, çatışmaların önlenmesi, adaletin geliştirilmesi, daha olumlu ve demokratik toplumların oluşturulması için Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi kurulmuştur. Neredeyse bütün devletlerarası sözleşmeler, bu kuruluşlar tarafından ortaya konulmaktadır. Kabul edilen ve taraf olunan bu sözleşmelerin ardından devletler, sözleşmelerde düzenlenen bu hakların korunması ve bu haklara saygı konularında adımları iç hukuklarında atmaktadırlar. Devlet çocuğa, temel hak ve özgürlüklerini kullanmasını sağlama konusunda ne gerekiyorsa yapmalıdır. Devlet, çocuğu korumak ve refahını sağlamak zorundadır. Devlet, çocuğun ailesine veya çocuğu bakanlara, çocuğun çıkarları ve esenliğı için bakım ve hizmet kurumları açarak, yardımcı olmalıdır.

Devletler, çok sayıda Devletlerarası Kuruluşlar kurmuşlardır. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi bazı kuruluşlar, insan haklarını korumak, çatışmaların önlenmesi, adaletin, barışın, refahın ve huzurun sağlanması, daha olumlu ve demokratik toplumların oluşturulması için kurulmuşlardır. Neredeyse tüm devletlerarası sözleşmeler, İkinci Dünya Savaşından sonra bu devletlerarası kuruluşlar tarafından oluşturulmuştur ve günümüzde de oluşturulmaktadır. Devletlerarası sözleşmeler benimsendikten sonra, yine bu kuruluşlar tarafından, devletlerin benimsemiş ve taraf oldukları bu insan hakları sözleşmelerine saygılı olmalarını ve uygulamalarını sağlamak için izlemektedirler, uygun gördükleri gerekli adımlar atılmaktadır ve bu konularda önlemler alınmaktadır. Örneğin; Çocuk Hakları Komitesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasını izlemektedir. Ayrıca çocuklar da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurabilirler.

Ulusal ve devletlerarası kuruluşlarca çocuğun korunması hakkında benimsenen yöntemleri, insani yardım, güçlü hukuki düzenlemeler, sosyal politikaların uygulanması olarak sıralamak mümkündür. Bu bakımdan aile önemlidir. Diyalog ve çocuğun kişiliğini özgürce geliştirme hakkı vardır.

Gönüllü eylem yoluyla çocuklar için sivil toplum kuruluşlarının kurulması önerilebilir. İnsan haklarının ve çocuk haklarının korunması, herkes için son derece önemlidir. Ancak, toplumda bu hakların gerçekleştirilmesinin çocuklar bakımından çok zor olduğu düşünülmektedir. Aslında Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların bir grup olarak ayrımcılıkla karşılaştığı ve

hakları yaşama geçirilecekse, devletlerarası hukuk çerçevesinde özel olarak korunmaya ihtiyacı olduğu gereksinimi gerçeğinden hareketle ve bu durum tanınarak kaleme alınmıştır. Çocuk haklarını koruyacak bir kanal oluşturmak bakımından ilk çaba, 1970’lerde İsveç’te “Save the Children” tarafından çocuklar için kurulan sivil toplum kuruluşu (STK) kamu denetçiliği modeli olmuştur. 1981 yılında Norveç Hükümeti, yasa ile çocuklar için bağımsız bir kamu denetçiliği (ombudsmanlık) kuran ilk hükümet olmuştur. 1989 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmesi ile ombudsmanlık ve insan hakları komisyonlarının yaygın gelişiminin yanı sıra, çocukların insan haklarını korumak ve desteklemek üzere kurulan uzman kurumların sayısında hızlı bir artış olmuştur. Günümüzde sadece Batılı Devletler ve Latin Amerika devletleri değil, bu devletler başta olmak üzere, diğer devletler de bu tür kurumlar kurmuşlardır. Bunlara ek olarak, çağımızda çocukları açıkça görevlerine dâhil eden ve personelleri arasında çocuk komiseri bulunan çok sayıda insan hakları kurum ve kuruluşları, başka bir ifade ile çocuk haklarını koruyan bağımsız kurum ve kuruluşlar vardır.

Çocuk hakları alanındaki önemli devletlerarası ve bölgesel aktörler mevcuttur. Özellikle BM Genel Sekreteri, BM Güvenlik Konseyi, BM insan hakları sözleşmeleri kapsamında oluşturulan organlar vardır. Bunların arasında özellikle Çocuk Hakları Komitesi dikkat çekmektedir. BM Özel Prosedürleri ve mekanizmaları ile ilgili olarak BM örgütlerinin, özellikle UNICEF, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve BM Nüfus Fonu (UNFPA) ile bölgesel mekanizmaları mevcuttur. Avrupa Konseyi, AGİT, Avrupa Çocuklar için Ombudsmanlar Ağı ve sivil toplum kuruluşları mevcuttur.

Temmuz 2006 tarihli “Avrupa Birliği Ortak Çocuk Hakları Stratejisine Doğru” adlı tebliğ Avrupa Birliğinin Çocuk Hakları yolunda atmış olduğu önemli adımlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu belgede esasen vurgu yapılan konu çocuk haklarının başlı başına ayrı bir konuda ele alınması ve insan hakları genel başlığı altında, bir alt başlık olarak değerlendirilmemesinin gerekliliğidir. Belge durum tespiti yaparak, dünya nüfusunun 1/3’ünü oluşturan çocukların eğitim, barınma gibi temel haklarının dünyanın birçok devletinde daha tam anlamıyla kabul görmemiş bulunduğundan bahsetmektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği çocuk haklarını 44 devletlerarası gündemin ilk sıralarında tutmayı ve özellikle üye ve aday devletlerinden bu konuda daha fazla dikkat göstermelerini istemekte ve benzer durumdaki üye ve aday devletler dikkat çekmektedir.

Çocuklar bakımından önemli bir kuruluş olan UNICEF, 1946 yılında kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası 13 Avrupa Devleti, çocuklara yardım etmek amacıyla, kısa bir süre için kurulmuştur. UNICEF'in ilk adının açılımı; Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund) olan bu kuruluşun adından "uluslararası" ve "acil" kelimeleri atıldığı halde artık iyice tanınan UNICEF kısaltmasıyla hâlâ anılmaya devam edilmektedir. Başlangıçta, BM'in tam teşekküllü bir kolu olması düşünülmemiştir, bu yüzden de UNICEF'in tek geliri hükümetlerin bağışlarıdır. 1953'te UNICEF'in BM sistemi içinde kalıcı bir devletlerarası kuruluş olmasına ve sadece acil yardım gerektiren durumlarla sınırlı kalmayıp, uzun vadeli kalkınma çalışmalarına katkıda bulunmasına karar verilmiştir.

Bugünkü adı Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu olan UNICEF, dünyada çocuk haklarının başlıca savunucusudur. Hükümetlerle çalışarak, kalıcı sonuçlar elde eden devletlerarası bir kuruluştur. Bütün dünyadaki çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal bakımdan mümkün olan en üst seviyeye erişecekleri bir biçimde çocukların gelişebilmeleri için gereken bütün hakları belirleyen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, UNICEF'in çalışmalarının temelini oluşturmaktadır.

III. Devletlerarası Alanda Çocuk Haklarının Korunması

Çocuk haklarını koruma çabalarının başlangıcını 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başları olarak göstermek mümkündür. Milletler Cemiyeti çerçevesinde kadın ve çocuk ticaretinin, kölelik ve köle ticaretinin yasaklanması girişimlerinde bulunulmuştur. Fakat bu konuda etkili çaba Uluslararası Çalışma Örgütüncü (ILO) yapılmıştır. Çocukların çalışmasını yasaklayan bir dizi devletlerarası sözleşmeler benimsenmiştir.

Özel olarak çocukların korunması konusunda genel karakterli ilk devletlerarası belge, Milletler Cemiyeti çerçevesinde 1924 tarihinde Cenevre'de benimsenen Çocuk Hakları Bildirisi olmuştur. Bu bildiriye göre, tüm insanların ve bütün milletlerin yükümlülükleri her şekilde çocukları korumaktır. Herhangi bir hukuki bağlayıcılığı bulunmayan bu bildiri, çocukların korunması için temel prensiplerin düzenlendiği ve tanımlandığı ilk devletlerarası belgedir. İkinci Dünya Savaşından sonra, insan haklarının korunması daha acil hale gelmiştir. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşından sonra çocuk haklarının korunması konusunda atılan ilk

temel adım 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Bildirinin/ Beyannamenin kabul edilmesiyle atılmıştır.

1959 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Beyannamesinin resmi metni toplam beş dilde – İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Çince ve Rusça- kaleme alınmıştır. Bu metni Somali ve Amerika Birleşik Devletleri dışında, Birleşmiş Milletlere üye bütün devletler imzalamış ve her devlet kendi devletinin ülkesinde kabul edilen usule uygun bir biçimde onaylamıştır. 1959 tarihli bildiri, “hak” ve “haklar” kavramına değinmekten kaçınarak, özellikle çocukların bakımı ve korunması için “genel ilkeleri” tanzim etmektedir. Bu bildiri, çocuğun konut dâhil, eğitim, beslenme, tıbbi hizmetlerden yararlanması, her türlü terk edilmekten, sertlikten ve sömürüden korunmasını ve sosyal güvenlikinden yararlanmasını, sağlıklı, doğru, uygun gelişimi için fırsatlar tanınmasını ve özel korumadan yararlanması keyfiyetini öngörmüştür.

Birleşmiş Milletler bildirilerinde, çocuğun korunması, varlığını ve gelişimini sağlamak için bazı temel ilkeler mevcuttur. Dünyadaki bütün çocukların milli kimliğine, ırklarına, renklerine, dillerine, dinlerine ve mal varlıklarına bakılmaksızın, kendilerini fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ve diğer bakımlardan gelişmelerini sağlayacak fırsatlar tanınması gerekmektedir. Çocuk, eğitim hakkına, sömürülmeme ve istismar edilmeme haklarına sahiptir.

Çocukların hakları ile ilgili olarak, sözleşmelerdeki hükümleri aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür: a) Yararlanma, yararlanmaya izin veren, tanıyan, b) Koruma, koruyan, koruyucu ve c) Katılım, katılma ile ilgili hükümler. Sözleşme hükümleri yükümlülüklerle ilişkin olarak da şöyle bir sınıflandırılmaya tabi tutulabilir: a) Aile, ebeveyn ve çocuklar, c) Devlet, aile ve ebeveyn, c) Devlet ve çocuklar bakımından yükümlülükler.

1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin yukarıdaki sınıflandırmalar ve analizler neticesinde şu ana kategoriler ortaya çıkmaktadır:

a) Haklar:

-Yararlanmaya izin veren haklar: Sağlık, eğitim, sosyal yardım ve bakım, aile hayatı, dinlenme, serbest saat, kültür ve eğlence, yaşam standardı.

-Koruma/korunma hakları: Ayrımcılık yasağı, fiziksel ve cinsel istismardan korunma, istismardan, madde bağımlılığından, özellikle savaş zamanlarındaki çatışmalardan korunma.

-Katılım/katılma hakları: Çocukların isim ve kimlik, çocuğun hayatını ilgilendiren konularda söz sahibi olma, özel yaşam, bilgiye erişim, düşünce ve konuşma/ifade özgürlüğü, fiziksel bütünlük, örgütlenme, barışçıl bir şekilde bir araya gelme, toplanma gibi yasal haklara katılma hakları mevcuttur.

b) Yükümlülükler:

- Ebeveynler, yasal temsilcileri ve çocuk bakımından yükümlülükler: Ebeveyn sorumluluğu ve ebeveynin rehberliği.

- Taraf Devletler ve çocuklar bakımından yükümlülükler: Koruma, yararlanma, izin verme, garantör, yasa koyucu, yaygınlaştırma ve bilgi alışverişi.

- Taraf devlet ve ebeveynler bakımından yükümlülükler: Koruma, yararlanma, garantör. Sözleşme metninin hemen girişinde “Çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişmemiş olması nedeniyle özel korumaya ve bakıma ihtiyacı vardır.” İşte bu noktada çocuğun, çocukluk yaşından kaynaklanan ve henüz gelişmekte olması, bu bakımdan bazı eksikliklerinin, hamlıklarının bulunması nedeniyle “özel” haklara ve korumaya ihtiyacı bulunduğu kabul edilmektedir (Leanch, 1994).

Tüm çocuklar, uluslararası sözleşmeler, anayasalar ve yasalar tarafından öngörülen haklara sahiptirler. Çocuk haklarını teşvik eden ve koruyan hem ulusal hem de devletlerarası nitelikte hukuki metinler mevcuttur. Kısaca ifade edecek olursak, çocuk hakları ile ilgili en önemli hukuki metin, devletin yükümlülüklerini düzenleyen Çocuk Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Uluslararası Sözleşmedir. Çocuk Haklarına İlişkin BM Uluslararası Sözleşmesi ya da Çocuk Hakları Sözleşmesi 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulundan oybirliğiyle kabul edilmiş, New-York'ta 26 Ocak 1990 tarihinde imzaya açılmış ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bütün çocuklar, devletlerarası sözleşmeler ile yasalarda düzenlenmiş bulunan haklara sahiptir. Çocuk haklarına ilişkin en önemli metin 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesidir. Çocuk haklarına ilişkin olarak, 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini Avrupa Birliğine üye bütün devletler imzalamışlardır. Çocuk Hakları Sözleşmesinde, insan hakları olarak kabul edilip, düzenlenmiş bulunan hayatta kalma hakkı –

örneğin; sağlık ve tedavi hakkı-, gelişme hakkı –eğitim ve öğretim hakkı-, şiddetten veya her türlü sömürüden korunma ve ifade hakkı gibi haklardır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, taraf devletleri bağlayan, çocukların sosyal ve siyasal haklarını düzenleyen, çocukların güvenliğini, refahını güvence altına alan, çocuğun kendisini ilgilendiren konularda çocuğun katılımını güvence altına alan çok önemli bir hukuki metin, belgedir.

1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmenin orijinal metni Fransızcadır ve incelendiğinde, üç büyük ana kategorideki hakların öne çıktığı ve kapsadığı görülmektedir:

a) Korunma hakkı, çocukları istismarın her türüsünden, sömürüden, ayırimcılıktan, ırkçılıktan, adaletsizliklerden ve diğerlerinden korumaktadır.

b) Yararlanma hakkı, çocuk eğitim ve öğretim, eğlence, sağlık, güvenlik, bakım, sosyal yardım ve diğer haklardan yararlanma haklarına sahiptir.

c) Katılım hakkı, çocuğun özellikle kendisi ile ilgili meselelerde görüş ve karar verme sürecine etkin bir biçimde özgürce katılma ve bu konudaki görüşlerini bizzat kendisinin ifade etme, bilgilenme hakkı, serbest ya da boş zaman hakkı gibi haklara sahiptir.

IV. 1989 Tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler, dünyadaki hemen bütün devletlerin temsil edildiği, barış için ve yoksulluğa karşı çalışan bir kuruluştur. Birleşmiş Milletlerin İngilizcesi “United Nations” olduğundan UN olarak kısaltılır. Birleşmiş Milletlerde görüşmeler toplam on yıl sürdü ve nihayetinde 1989 yılında bahse konu anlaşma hazırlanabildi.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda, 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme, 49. madde hükmü uyarınca 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihinde 4058 sayılı uygun bulma Yasasıyla onaylanmıştır. “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”nin çekince kaydıyla onaylanması; Türk Dışişleri Bakanlığı’nın 15.12.1994 tarihli ve UKBM-II/11304 sayılı yazısı üzerine, 31.5.1993 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesi uyarınca Bakanlar Kurulunca 23.12.1994 tarihinde kararlaştırılmış, 27 Ocak 1995

tarihli ve 22184 sayılı Resmi Gazetede (RG) yayımlanmıştır. (Convention... ve Çocuk Haklarına ... Online).

Türkiye sözleşmenin azınlık çocuklarının dil eğitimi ve kültür alanındaki haklarına ilişkin 17., 29. ve 30. maddelerine çekince koymuştur (Gemalmaz, 2005 : 523.). Türkiye'nin 20 Kasım 1989 tarihli bahse konu sözleşmeye koyduğu çekince aynen şöyledir: "Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 17., 29. ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutmaktadır (Reservations Turkey ... Online)." Türkiye böylelikle Sözleşmeye Taraf Devlet konumuna gelmiştir.

1989 tarihli sözleşme, çocuklara yönelik tutum ve davranışlara ilişkin evrensel standartları derleyip, tek bir hukuki metinde toplayan ve bağlayıcı olan ilk belgedir. Yaşam, sağlık ve eğitim alanlarında gözetilecek standartları belirlemenin yanı sıra bu sözleşme, evde ya da iş yerinde, savaş sırasında ya da iç çatışma dönemlerinde, fiziksel ve cinsel nitelikte olanlar da dâhil olmak üzere, şiddet ve istismara karşı çocuklara açık bir koruma sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda 20 Kasım, her yıl dünyanın bütün devletlerince "Dünya Çocuk Günü" olarak kutlanmaktadır.

1989 yılında yeryüzündeki devletlerin tamamına yakını Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini imzaladı. Bahse konu bu 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi tüm çocukların haklarını açıklayan, toplam 54 maddeden oluşmaktadır. 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesindeki çocuk haklarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Birleşmiş Milletler Çocuk... Online):

Sözleşmenin 1. maddesinden 41. maddesine kadar olan hükümler, çocuğun haklarıyla ilgilidir. Şöyle ki;

"Çocuk" kavramının tanımı, "... daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her birey çocuk sayılır." 0 ilâ 18 yaş arasındaki tüm kız veya erkekler "çocuk"; olarak kabul edilmektedir (1. madde). Örneğin, Türk, Yunan, İtalyan ve Alman yasalarında 18 yaşın tamamlanmasıyla ergin olunacağı yazmaktadır. O halde Türkiye'de, Yunanistan'da ve Almanya'da 18 yaşın altındakiler çocuk sayılmaktadır. Fakat bir Asya devleti olan Nepal'da

ise 15 yaşını tamamlayan biri artık çocuk sayılmamaktadır ve böylece Çocuk Hakları Sözleşmesi 15 yaşından büyükleri korumaz. Her çocuk vazgeçilmez haklara sahiptir.

Ayrımcılık yasağı, bütün çocuklar eşittir. Kabile, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik veya sosyal köken, mülkiyet, mal varlığı, herhangi bir engellilik/özürlülük durumu, doğuş, görünüm ve diğer durumlar nedeniyle hiçbir ayrımcılık yapılamaz. Çocuk Hakları, bütün çocuklar içindir. Doğum yerleri, konuştukları dil ne olursa olsun fark etmez. Büyüklerinin inançları ya da görüşleri nedeniyle hiçbir çocuğa ayırım yapılamaz (2. madde).

Çocuğun çıkarı, çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, kararlarda öncelikle ve temel olarak çocuğun yararı/çıkarı düşünülmelidir. Devletler, çocuğun esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alacaklardır. Bu bağlamda eğer çocuğa annesi, babası bakamıyorsa, koruyamıyorsa veya ihmal ediyorsa bu görevi devlet üstlenir. Çocuklarla ilgili bütün yasa ve uygulamaları oluşturanlar, önce çocukların yararını düşünmek zorundadırlar. Devlet, çocukların koruma ve bakımını üstlenenlerin sorumluluklarını yerine getirmeleri için önlemler alır ve onların sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini denetler (3. madde).

Önlemlerin alınması ve uygulanması meselesine gelince, Taraf Devletler, bu Sözleşmede çocuklara tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alacaklardır. Sözleşmeye Taraf Devletler, Sözleşmede yazılı olan hakların uygulanması için gereken her türlü çabayı göstermek ve önlemleri almak zorundadırlar. Devlet, çocukların bu haklardan yararlanmasını sağlamakla yükümlüdür (4. madde). Velhasıl Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 4. maddesi Taraf Devletlerden, Sözleşmede yer alan hakların yaşama geçirilmesi için gerekli bütün yasal, idari ve diğer önlemleri almalarını talep etmektedir. Sözleşme'ye göre, uygulamada esas yükümlülük devlete ait olmakla beraber, çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde, toplumun tüm kesimlerinin ve çocukların katılımının sağlanması gereklidir. Burada, iç hukukun tamamının, Sözleşme ile tam uyum halinde olmasının sağlanması, Sözleşmede yer alan ilkelerin ve hükümlerin doğrudan doğruya ve gerektiği gibi uygulanması önemlidir.

Ebeveynlerin ve vasilerin rolüne gelince; Bir çocuğun yeteneklerinin tatmin edici bir biçimde geliştirilmesinden, haklarını öğrenmesinden, kullanmasından, çocuğa yol gösterme ve onu

yönlendirme konularında ebeveynleri, velileri, uzak aile üyeleri, yasal vasileri sorumludur. Devlet, çocuk haklarının uygulanması konusunda çaba gösterirken başta anne ve baba olmak üzere çocuktan sorumlu olan kişilerin haklarına karşı saygılı olmak durumundadır (5. madde).

Yaşama ve geliştirme, çocuklar yaşama, hayatta kalma ve kendilerini geliştirme hakkına sahiptirler. Yaşamak, yaşam hakkı her yetişkinde olduğu gibi her çocuğun da temel hakkıdır. Herkesin ilk görevi çocukların yaşama hakkını korumaktır (6. madde).

İsim ve vatandaşlık, çocuk, doğumundan hemen sonra, derhal nüfus kütüğüne kaydedilme, doğumundan itibaren bir isim ve soyadı hakkına, bir vatandaşlık kazanma yani bir devlete ait olma hakkına sahiptir. Devlet, çocuk doğduğunda bu ismi kaydeder ve çocuğa bir kimlik verir (7. madde).

Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun kimliğini, tabiiyetini, ismini ve aile ilişkilerini koruması hakkına saygı göstermeyi, korumayı ve bu konuda yasadışı müdahalelerde bulunmamayı taahhüt ederler. Çocuklara verilen isim, vatandaşlık hakkı ve çocuğun aile bağları korunmalıdır. Bütün bunlar zorla değiştirilemez ve alınamaz, değiştirilmek istenir ya da çocuğun elinden bu haklar alınırsa devlet bu duruma karşı çıkmalıdır ve gerekli tüm tedbirleri almalıdır (8. madde).

Çocuğun ebeveynleri ile birlikte yaşama ve ailesi ile iletişim kurma hakkı mevcuttur. Her çocuk, ebeveynleri ayrı yaşamadığı sürece, bazı istisnalar dışında çocuklar, ebeveynleri ile birlikte yaşamak hakkına sahiptir. Ailelerinden uzakta yaşayan çocukların, eğer ebeveynleriyle görüşmek ve iletişim kurmak, çocukların çıkarlarına aykırı değilse, ebeveynlerini görme ve onlarla iletişim kurma hakkına sahiptir. Anne ve baba, çocuğa bakamıyorlarsa, çocuk bu durumdan zarar görmesin diye ona başka bir bakım ve ortam sağlanmalıdır. Bu durumda da yine her çocuğun, anne ve babasıyla düzenli olarak görüşebilme hakkı mevcuttur (9. madde).

Ailenin yeniden birleşmesi meselesine gelince; eğer bir çocuk, ebeveynlerinden farklı bir devlette yaşıyorsa, onlarla tekrar bir araya gelme ve aynı yerde kalma hakkına sahiptir. Anne ve babası ayrı devletlerde yaşayan çocukların aileleriyle birlikte olabilmeleri için devletler kolaylık göstermek zorundadır (10. madde).

Çocuk, yurtdışına yasadışı yollardan, ailesinin - anne ve/veya babasının- izni olmadan çıkarılamaz. Çocuklar, yaşadıkları herhangi bir devletten, herhangi bir yasadışı, hukuka aykırı

yoldan çıkarılmasına karşı, Taraf Devletçe korunmalıdır. Anne ve babalarının izni olmadan hiçbir çocuk başka bir devlete götürülemez. Çocukları bu şekilde başka yerlere götüren kişilere karşı sözleşmeye taraf olan devletlerce mücadele edilmesi gerekir (11. madde).

Çocuğun görüşlerine saygılı olunmalıdır. Her çocuk, görüşlerini serbestçe ifade etme, kendisini ilgilendiren her konuda görüşlerinin dikkate alınmasını isteme hakkına sahiptir ve çocuklar, kendi görüşlerini özgürce ifade etme hakkına sahiptir. Çocuğun da düşünce özgürlüğü mevcuttur. Büyükler, çocuklarının yaşlarına ve olgunluklarına göre, çocukların kendilerini ilgilendiren konulardaki görüşlerini dinlemeli ve ciddiye almalıdırlar. Velhasıl, herkesin çocukları dinleme, onların fikirlerini öğrenme, onlara ve onların fikirlerine saygı gösterme sorumluluğu vardır (12. madde).

Çocuğun ifade özgürlüğü mevcuttur demiştik. Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir. Bu hak, devletin sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla ve her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılması yalnızca: a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı, b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığının ve ahlâkın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülme ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir. Her çocuğun duygu ve düşüncelerini istediği şekilde açıklama hakkı vardır. Çocukların da başka kişilerin zarar görmemesi için, görev ve sorumluluk bilinci içinde gerekeni yapmaları gerekir (13. madde).

Çocuğun, düşünce, kanaat ve din özgürlüğü mevcuttur. Çocuklar özgürce düşünmek ve bir dine inanmak hakkına sahiptirler. Her çocuğun, kendi düşüncesini geliştirme ve istediği dini seçme hakkı vardır. Bu konularda çocukları büyüten yetişkinlerin de onlara yol gösterme hakkı ve sorumluluğu mevcuttur (14. madde).

Çocukların da barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı vardır. Çocuklar, başkalarının haklarını ihlâl etmeme koşuluyla, bir araya gelme, işbirliği yapma, barışçıl toplantılara katılma haklarına sahiptirler (15. madde).

Çocukların özel hayatları, gizliliği ya da dokunulmazlıkları mevcuttur. Hiç kimse, keyfi veya hukuka aykırı olarak çocuğun özel hayatına, aile, konut ve iletişimine, müdahale edemez ve çocuğun onur ve itibarına haksız bir biçimde saldıramaz. Çocukların sırlarını ifşa etmeme ya

da mektuplarının açılıp okunmaması ve çocukların kendilerinden başka, hiç kimse mektuplarını okuma hakkına sahip değildir. Çocukların arkadaşlarıyla barış içinde toplanabilme, dernek kurabilme ya da derneklere üye olma hakları da mevcuttur. Hiç kimse çocukların onurunu kıramaz, onları küçük düşüremez, özel hayatına karışamaz. Çocukların bu hakları yasalarla korunmaktadır. (16. madde).

Medya - haber alma/bilgilenme hakkı; çocuklar, çevrelerinde nelerin olup bittiğini öğrenmek hakkına basın yayın –gazete, radyo, televizyon, elektronik araçlar- yoluyla sahiptirler. Devlet, yararlı bilgileri yaymak için medyayı teşvik etmelidir ve çocuklara zarar verebilecek her şeyden korumak için gerekli tedbirleri almalı ve medyanın da bu konuda önlemler almasını sağlamalıdır. Velhasıl, devlet, kitle iletişim araçlarının, çocuğun gelişimi açısından önemini kabul etmektedir. Devlet, çocuğun bunlarla çeşitli bilgi ve belgelere ulaşmasını sağlar, kendi kültürü ve dili bakımından bu araçlarla alabileceği gereksinimleri karşılar. Ayrıca kitle iletişim araçlarının verebileceği her türlü zarardan çocukları devlet korumak zorundadır (17. madde).

Ailenin sorumluluğu dendiğinde, çocuğun bakımı, iâşesi ve topluma en yararlı bir biçimde kazandırılmasıdır. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da duruma göre, yasal vasilere düşmektedir. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket edeceklerdir. Devletin, bu konudaki görevi onlara yani ailelere yardımcı olmak ve çocuklar için bakım hizmetlerinin oluşturulmasını sağlamaktır. Çocukların yetişmesinden ve gelişmesinden sorumlu olan büyükler, bu sorumluluklarını en iyi biçimde yerine getirmekle yükümlüdürler (18. madde).

Çocukların şiddet, ihmal, istismar gibi her türlü olumsuzluklardan uzak tutulması gerekmektedir. Taraf Devletler, çocukların her türlü bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için yasal, idari, toplumsal bütün önlemleri alacaklardır. Hiç kimse, çocuklara karşı olan sorumluluklarını onlara zarar verecek şekilde kullanamaz. Devlet çocukların hiçbir zarara uğramaması için her türlü önlemi almakla yükümlüdür (19. madde).

Çocuğun alternatif bakım ve gözetim hakkı mevcuttur. Çocuklar, eğer ailesiyle birlikte yaşayamıyorsa veya ailesi ona bakamıyorsa, devletin uygun konut ve kurumlarında misafir edilme, evlat edinme, koruyucu aile misafirperverliği gibi kurumlar aracılığıyla, özel koruma ve yardım hakkına sahiptirler. Sonuç itibarıyla her çocuğun ailesinden yoksun kaldığında ya da

aile ortamı onun için uygun olmadığında devletten özel koruma ve yardım alma hakkı vardır. Anne babasıyla birlikte yaşayamayacak çocuklar için özenli bir araştırmayla iyi aileler bulunur (20. madde).

Çocuğun evlat edinilme hakkı vardır. Evlat edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren bir Taraf Devlet, devlette veya diğer bir devlette yapılan evlat edinme işlemleri hukuka uygun olmalı ve her şeyden önce çocukların çıkarları dikkate alınmalı ve Taraf Devletlerin hükümetleri bu konuda gerekli görecekları bütün önlemleri almalıdırlar (21. madde).

Mülteci çocukların hakları meselesine gelince; Mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da devletlerarası veya iç hukuk kuralları ve usulleri uyarınca mülteci sayılan çocukları ister tek başlarına olsun, isterse ana, babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte vatanından uzakta bulunduğu bir devletteyken, diğer bütün çocukların sahip oldukları, bütün haklara ve özel koruma ve korunma haklarına sahip olacaklardır. Bu bağlamda devlet, mülteci çocukların insani yardımlardan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alacaktır. Bir çocuk, yaşadığı devletin dışında, başka bir devlete gitmek zorunda kaldığında, gittiği devlet tarafından korunma hakkı vardır (22. madde).

Özel ihtiyaçları olan çocuklar/engelli çocukların da hakları vardır. Sözleşmeye Taraf Devletlerin, zihinsel ya da bedensel özürlü çocukların onurlu koşullarda yaşama haklarını sağlama ve onların özerkliğini teşvik etme ödevleri mevcuttur. Engelli çocukların özel olarak korunma ve saygı görme hakları vardır. Devletin, engelli çocukların bakımını, eğitimi sağlayacak kurumları kurma sorumluluğu mevcuttur. Engelli çocukların ailelerine, devlet tarafından her türlü yardım yapılmalıdır (23. madde).

Sağlık ve tıbbi hizmetler meselesine gelince, bütün çocuklar, koruyucu sağlık ve bakım hakkına sahiptirler. Çocuklar hastalandıkları zaman, tedavi olmak için gerekli tıbbi bakım ve iyileştirme hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakları mevcuttur. Her çocuğun sağlık hizmetinden yararlanma hakkı vardır. Çocuğun hastalıklardan korunması devletin ve toplumun güvencesi altındadır. Çocukların beslenmesine, aşılanmasına, çevrenin temizliğine ve diğer sağlık koşullarına dikkat edilmelidir (24. madde).

Çocukların yetkili makamlarca korunma ve bakım altına alınması. Bir çocuk, bir kuruma veya bir koruyucu aileye yerleştirildiği zaman, devlet, bakımının doğru bir biçimde yapılıp

yapılmadığını, sahip olduğu bütün haklardan yararlanıp, yararlanmadığını kontrol edecek ve izleyecektir. Çocuk haklarına uygun olarak kreşler, çocuk yuvaları, yurtlar, okullar, çocuk hastaneleri oluşturulur, bunlar düzenli bir biçimde devletin kurumlarınca denetlenmek zorundadırlar (25. madde).

Çocuğun uygun sosyal bakımdan, sosyal yardımlardan ve sosyal güvencelerden yararlanma hakkı vardır. Sosyal güvenlik, çocuktan ve çocuğun bakımından sorumlu olanların, kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin diğer durumlar da göz önünde tutularak çocuklar bu haklardan yararlanacaklardır. Her çocuğun gelişme hakkı ve sağlığı güvence altında olmalıdır. Bu konuda çocukların daha iyi bir yaşam sürdürmeleri için gerektiğinde devlet tarafından yardım yapılmalıdır (26. madde).

Kalkınma ve yaşam standardı. Tüm çocuklar, onurlu bir yaşam standardı hakkına sahiptirler. Devletler, çocukların beslenmesi, giyinmesi için ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygulayacaklardır. Çocukların manevi, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimlerini sağlamak için düzgün bir fiziğe, vücuda sahip olmak, bakımından, yemek, içmek, giyinmek ve güvenli bir evde yaşama gibi haklara sahiptirler. Eğer aileleri bunları sağlamakta yetersiz kalırlarsa, devlet onlara yardımcı olacaktır (27. madde).

Eğitim hakkı. Bütün çocukların okula gitme, eğitim ve fırsat eşitliği hakları vardır. Devletler, okula çocukların kaydedilmesi, düzenli bir biçimde okula devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlemler alırlar. İlköğretim, herkes için zorunlu ve parasızdır. Okul disiplininin, çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla –öğrencinin hakları ve onuruyla- bağdaşır nitelikte olması amacıyla devletler tarafından gerekli olan tüm önlemler alınacaktır (28. madde).

Çocuk eğitiminin amaçları meselesine gelince, eğitim, çocukların yeteneklerini, kişiliklerini, insan haklarına saygılı, anlayışlı, barışçıl, hoşgörülü olmayı öngörmelidir. Kadın ve erkek arasında eşitlik, ister ırki, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda yaşamayı sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanmalarını ve doğal çevreye saygının geliştirilmesine yardımcı olacak şekilde olmalıdır. Çocuklara verilen eğitim onların gelişimlerini en fazla ölçüde sağlayacak düzeyde olmalıdır. Eğitim, çocukların hoşgörüsünü, kendi kültürüne ve farklı kültürlerle saygısını,

ayrımcılığa karşıtlığını, doğaya saygısını arttıracak biçimde düzenlenmelidir. Çocuğun kendi kültürü, bulunduğu devletin kültüründen farklıysa gelişim ve eğitim hakkının her aşamasında buna gereken özen gösterilmelidir (29. madde).

Çocuk hakları sözleşmesi, azınlık gurubuna ait çocukları da özel korumaya tabi tutmaktadır. Azınlıklar, içinde yaşadıkları devletin vatandaşı olup, o devletin içinde çoğunluktan farklı ya da daha doğru bir ifade ile devletin kurucu ve çoğunluk unsuru ile aralarında bir yabancılık unsuru olan insanlar grubudur. Örneğin başka bir milletten, başka bir halka ait olduğunu düşünen, başka bir dil konuşan veya başka bir dine mensup olan insan gruplarıdır. Azınlık çocuklarının hakları, ırksal, dilsel ya da dinsel azınlıklara mensup çocukların, kendi kültürlerine sahip çıkma, kendi dillerini kullanma, dinlerinin gereklerini yerine getirme ve yaşama hakları mevcuttur (30. madde).

Çocuğun boş zaman ve eğlenme hakkı vardır. Bütün çocukların, dinlenme, oynama, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma ve çocukları ilgilendiren şeylerle uğraşma hakları vardır. Çocukların boş zamanlarını değerlendirebilmeleri, kendilerini geliştirebilmeleri için oyun bahçeleri, çocuk kulüpleri, kütüphaneler, spor ve kültür merkezleri açılmalıdır. Her çocuğun bu tür etkinliklere katılma hakkı mevcuttur (31. madde).

Çocuk işçiliği ve ekonomik sömürü düzeni meselesine gelince; Çocuklar, ekonomik sömürüden korunmalıdır. Diğer taraftan herhangi bir tehlikeli iş, çocuğun sağlığını, gelişimini ve eğitimini tehlikeye atabilir. Dolayısıyla çocuğun, bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal, ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkı vardır. Devlet, küçükler için çalışma koşullarını, asgari yaş sınırlarını ve bunları ihlal edenlere karşı uygulanacak cezaları uluslararası sözleşmeler uyarınca düzenlemelidir. Çocukların okula gitme, oyun oynama hakkı vardır. Onlar yetişkinler gibi çalıştırılmazlar. Çalışmak zorunda kalırlarsa yapacakları iş onların sağlığı ve eğitimleri için sorun oluşturmamalıdır (32. madde).

Uyuşturucu (narkotik) ve psikotrop maddeler. Çocuklar, yasadışı uyuşturucu madde kullanımından korunmalıdır. Ayrıca çocuklar, uyuşturucu madde üretiminde ve/veya kaçakçılığında da kullanılmamalıdır. Kısaca bütün çocuklar her türlü zararlı maddelere karşı korunmalıdır. Bu tür maddeleri üreten çocuklara veren kişiler cezalandırılmalıdır (33. madde).

Cinsel istismar ve şiddet mağduru çocuklar meselesine gelince, devletin, çocukları herhangi bir cinsel şiddet ve sömürü biçimine, cinsel aktiviteye zorlamaya, fuhşa ve pornografiye karşı koruma yükümlülüğü vardır. Çocukları, bedensel ya da ruhsal yönden örseleyecek hiçbir yaklaşıma izin verilemez (34. madde).

Çocuk kaçırma ve ticareti. Devletler, çocukların kaçırmalarını, satılmalarını veya fuhşa konu olmalarını engellemek için ulusal düzeyde her türlü uygun önlemleri alırlar. Devlet, çocukları koruma ve çocukları kaçırap onları satan, onları çalıştırmak isteyen kişilerle mücadele etme yükümlülüğüne sahiptir (35. madde).

İstismarın diğer biçimleri, çocuklar, çocukların refahı için zararlı olabilecek herhangi bir istismara ve istismarın diğer şekillerine karşı korunmalıdır. Hiç kimse, kendi çıkarları için çocukları kullanamaz. Devlet, böyle bir duruma karşı her çocuğu korumak zorundadır (36. madde).

İşkenceden korunma ve çocukların özgürlükten mahrum bırakılması meselesine gelince, hiçbir çocuk işkenceye veya diğer herhangi bir insanlık dışı ya da onur kırıcı cezaya tabi tutulamaz. Çocuklara, ölüm cezası ve ömür boyu hapis cezası uygulanması yasaktır. Küçüklerin yakalanması ve tutuklanması hukuka uygun olmalıdır. Çocuklar hiçbir şekilde insanlık dışı yöntemlerle ya da aşağılanarak cezalandırılmaz. Bir çocuk suça itilmişse ona uygulanacak ceza –özgürlüğünden mahrum bırakılma cezası- yaşına ve gelişimine uygun, onun eğitimini engellemeyecek şekilde olmalıdır (37. madde).

Silahlı çatışmalar. Savaş durumunda, çocuklar korunmalıdır. On beş yaşından küçük çocukların çatışmalara doğrudan katılmaları yasaktır. Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar. Devletler, özellikle henüz on beş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınmalıdırlar. Velhasıl, her çocuğun barış ortamında yaşama ve savaşlardan korunma hakkı vardır. Çocukların askere alınmaması gerekmektedir. Devlet, çocukları silahlı çatışmalardan ve sonuçlarından korumakla yükümlüdür (38. madde).

Çocukların topluma kazandırılması, devletler, silahlı çatışma mağduru ve ihmal kurbanı olan çocukların bedensel, ruhsal bakımdan sağlıklarına yeniden kavuşmaları, çocukların normal sosyal yaşama yeniden katılma ve toplumla bütünleşmesini temin için bütün önlemleri alırlar.

Başka bir deyişle, çocuklar çeşitli nedenlerle zarar görmüşlerse, onların iyileştirilmeleri için çalışmalar yapılır, bir daha aynı şekilde zarar görmemeleri için devlet önlemler almak zorundadır (39. madde).

Cezai işlem ve adalet meselesi, her şüpheli çocuk, suçlanan veya yasadışı bir eylem için mahkûm olan çocuk, insanca, onurlu ve ihtiyaçları için saygılı bir şekilde karşılanma hakkına sahiptir. Ayrıca çocuğun, anladığı bir dilde kendisini ilgilendiren olaylar hakkında bilgilendirilmesi ve kendisini savunması için hukuki yardımdan yararlanma hakkı vardır. Yasalarla sorunu bulunan çocuklar, bu durumdan tek başlarına sorumlu değildirler. Çocuklar, farkında olarak kimseye zarar vermezler. Suça itilen çocuklar, yetişkinler gibi cezalandırılmaz, özel yasalarla yeniden topluma kazandırılmalıdırlar (40. madde).

Elverişli hükümler. Eğer bir devletin yasaları, antlaşma hükümlerinden daha elverişli, daha iyi bir biçimde çocukların haklarını korumaktaysa, o zaman devletin yasaları uygulanır. Başka bir deyişle, bir devletin yasaları, burada belirtilen hükümlerden daha iyi ise, bunlar hiçbir şekilde değiştirilemez (41. madde).

Tebliğat/bildirim, öğrenilmesinin sağlanması, devletlerin, büyüklere ve çocuklara, sözleşme ilke ve hükümlerini, uygun ve etkili araçlarla öğretme -öğrenilmesini sağlama- yükümlülüğü mevcuttur. Velhasıl, devlet, Çocuk Hakları Sözleşmesinin herkes tarafından öğrenilmesini sağlamakla sorumludur (42. madde).

42. maddeden, 45. maddeye kadar olan hükümler; uygulama ve denetleme sistemleriyle ilgilidir. Çocuk Hakları Sözleşmesinin hükümlerinin uygulanmasını değerlendirmek üzere bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur. Birleşmiş Milletlerde kurulan bu “Özel Komite”, sözleşmeyi imzalayan ve onaylayan bütün devletleri, sözleşmeyi uygulayıp, uygulamadıkları konusunda izlemektedir. Hükümetler, her beş yılda bir bu Komiteye rapor göndermek zorundadırlar. Bahse konu Çocuk Hakları Komitesi bu devlet raporlarını inceledikten sonra, onlara görüş ve önerilerini göndermektedir.

43. maddede; Çocuk Hakları Komitesi, 44. maddede; Devlet Raporları, 45. maddede; Uluslararası işbirliği konuları düzenlenmiştir.

Taraf Devletlerin, Çocuk Hakları Sözleşmesi ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme ve uygulanmasının izlenmesi konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek üzere, Cenevre’de bir “Çocuk Hakları Komitesi” kurulmuştur (43. madde). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 18 uzmandan oluşmaktadır. Taraf Devletler, Sözleşmede tanınan hakları yürürlüğe koymak için aldıkları önlemleri ve bu haklardan yararlanma konusunda gerçekleştirilen ilerlemeye ilişkin raporlarını Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesine sunarlar. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi her devletin raporunu belirli tarihte yaptıkları özel devlet toplantısında, o devletin resmi temsilcileri ve eğer varsa Sivil Toplum Kuruluşları ve çocuk temsilcilerinin de katılımı ile gözden geçirip, oluşturduğu devlet raporunu Taraf Devlete yorumları ile birlikte yollamaktadır (Çocukların Hakları... Online).

Devlet ve o devletin ülkesinde yaşayan insanlar, Çocuk Hakları Komitesine, çocuk haklarıyla ilgili durumlar hakkında bilgiler vermekle yükümlüdürler (44. madde). Sadece Çocuk Hakları Sözleşmesine, protokollerine ve Bireysel Başvuru Hakkı İhtiyari Protokolü’ne taraf devletlerden gelen bireysel başvurular BM Çocuk Hakları Komitesi tarafından incelenebilir. Bahse konu Komitede, sadece Çocuk Hakları Sözleşmesinde güvence altına alınmış bulunan hakların ihlali incelenebilir. Ulusal hak arama yollarının tümü tüketildiğinde ve başka bir devletlerarası yasal hak arama yoluna başvurulmadığı durumlarda BM Çocuk Hakları Komitesi’ne bireysel başvuruda bulunabilir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların yüksek yararlarının gözetilerek uygulanması görevini devlete vermektedir. Diğer taraftan sivil toplum ve hükümet dışı kuruluşlara da takipçilik görevi vermektedir (45b. madde). Dolayısıyla Komite Sivil Toplum Kuruluşlarından da kendi alternatif raporlarını oluşturup yollamalarını beklemektedir. Buna ilaveten komite ayrıca Taraf Devletin ülkesindeki çocuklarının oluşturdukları alternatif çocuk raporunu teşvik etmelerini devletlerden beklemektedir (Çocukların Hakları... Online).

Çocuk Hakları Komitesi, 1989 tarihli “Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler” Sözleşmesinin uygulanmasını izler. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Hakları Sözleşmesinin devletler tarafından uygulanmasını takip eden bağımsız uzmanlardan oluşmaktadır. Komite, ayrıca çocukların silahlı çatışmalarda bulunması, çocuk ticareti, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisi konusunda sözleşmenin iki Ek Protokolünün uygulanmasını takip etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Komiteye yolladığı Raporlara şu aşağıdaki linklerden ulaşabilirsiniz:

- <http://www.cocukhaklariizleme.org/turkiyenin-ilk-ulusal-cocuk-haklari-raporu-1999-2001> (21.04.2016).
- <http://www.cocukhaklariizleme.org/turkiyenin-ikinci-periodik-raporu> (21.04.2016).
- <http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-milletler-cocuk-haklarina-dair-sozlesme> (21.04.2016).

Ayrıca Türkiye'nin Çocuk Hakları Sözleşmesine ek ihtiyari iki protokol ile ilgili raporlara da şu linkten ulaşabilirsiniz: <http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-milletler-cocuk-haklarina-dair-sozlesme> (21.04.2016).

Çocukları etkileyen bütün eylemler ve kararlarda çocuğun menfaatine ve çocuk için en iyi olan temel alınmalıdır.

İlgili kuruluşlar, Çocuk Hakları Komitesinin çalışmalarına kolaylık, yardım ve işbirliği sağlamakla yükümlüdürler (45. madde).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Hakları Sözleşmesinin 42-45 maddeleri uyarınca sözleşmenin ayrılmaz bir parçasıdır (Çocukların Hakları ... Online).

46. maddeden 54. maddeye kadar olan hükümlerde; Sözleşmenin yürürlüğü ve Sözleşmede değişiklik yapılması, 46. maddede; Sözleşmenin imzalanması, 47. maddede; Onay, 48. maddede; Katılım, 49. maddede; Yürürlük, 50. maddede; Değişiklik, 51. maddede; Çekince, 52. maddede; Bildirim ya da Şikâyet, 53. maddede; Emanetçi ya da Tevdi Makamı, 54. maddede; Resmi yayın ve dil konuları düzenlenmiştir.

Yukarıda sayılan bu hakları, ayrıca aşağıdaki gibi bir gruptandırmaya tabi tutmak mümkündür (UN Convention... Online):

Hayatta kalma hakkı, çocuğun yaşama hakkı olan beslenme, barınma ve sağlık hizmetine ulaşım gibi yeterli bir hayat seviyesine göre ihtiyaçlarının karşılanması hakkıdır.

Gelişim ve eğitim hakkı, oyun, dinlenme, kültürel aktivite, bilgiye erişim, düşünce, fikir ve din özgürlüğü hakkıdır.

Korunma hakkı, çocuğun her türlü istismardan, ihmalden ve sömürüden korunması, mülteci çocukların özel korunma hakkı, çocukların yargı sisteminin çocuğu koruyan hükümler içermesi, çalışan ve istismara uğrayan çocukların korunması ve mağdur çocukların rehabilite hakkı gibi haklardır.

Katılım hakkı, çocuğun kendisini ifade etme özgürlüğü, çocuğu ilgilendiren konularda çocuğun fikrinin önemi, dernek kurma ve toplanma özgürlüğü gibi haklardır. Sorumlu bir yetişkin olarak gelişmeleri için çocukların toplumdaki etkinliklere katılmasını sağlayan fırsatların artırılması gerekmektedir.

Yukarıda kısaca ve özet olarak incelenen Sözleşmenin haklar bakımından spesifik içerik analizi yapıldığında ise, bir hakkın Sözleşme metninde dile getiriliş ve başvuru sıklığını da ortaya çıkarılmasına yardımcı olmaktadır. Şöyle ki:

Sözleşmenin yararlanma, alt başlığı altında çocuğun sosyal haklardan yararlanmasıyla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır ve Sözleşmede toplam 21 kez ifade edilmektedir. Daha analitik bir biçimde ifade etmemiz gerekirse, Sözleşmede; sağlık hakkına 1, eğitim hakkına 4, sosyal yardım ve tıbbi bakıma 7, aile yaşamına 4, eğlence, kültür, boş/serbest zaman ve yaşam standartlarına 2 kez değinildiği görülmektedir.

Koruma alt başlığı altında çocukların korunmasına ilişkin olarak sözleşmede toplam 16 kez değinilmiştir. Çocukların korunmasına ilişkin bu haklar; ayrımcılıktan 3, fiziksel ve cinsel istismardan 4, sömürüden 5, uyuşturucu madde bağımlılığında 1, savaş çatışmalarından 3 kez söz edilmiştir. Katılım alt başlığında, bahse konu sözleşme maddelerinde çocukların medeni ve siyasi haklarına ilişkin 23 kez değinilmiştir. Daha analitik bir biçimde, çocuğun isim ve kimlik hakkına 4, çocuğun kendisini ilgilendiren konularda söz sahibi olma hakkına 3, özel hayat ve gizliliği hakkına 2, bilgiye erişim hakkına 4, düşünce ve konuşma özgürlüğüne 3, yasal haklarına 4, fiziksel bütünlüğüne 2, çocuğun örgütlenme ve barışçıl toplanma hakkına 1 kez değinilmiştir. Sözleşme hükümlerindeki hak ve kavramların niceleyici (kantitatif) içerik analizi, Sözleşme metninde en fazla çocukların “yararlanma” ve “korunma” kategorilerine ilişkin olduğu görülmektedir. Bunun anlamı da çocukluk yaşının dezavantajlı ve korumasız olduğunu, dolayısıyla çocukların korunma ve yararlanma haklarını öne çıkarmaktadır. Sözleşmenin madde hükümlerinde, çocukların karar alma süreçlerine katılımına daha az yer verildiği

görülmektedir. 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin çoğu maddelerinde en çok çocukluk yaşının evrenselliğini vurgulayan ırk, dil, din, siyasi düşünce, renk, ayrımcılığının çocuklar arasında yapmamasıdır (28. md.). Diğer taraftan, eğitim hakkının esasen bir hak olmadığı, fakat aslında devletlerin talebinin bir gerekliliği olduğu savunulmaktadır. Bu gereklilik, henüz iki şeyi aşamamıştır: a) Birçok devlet, ekonomik ve diğer nedenlerle bütün çocuklara eğitim olanağı sağlayamamaktadır. b) Toplumdaki mevcut sosyal eşitsizlikleri, çocukların ve ebeveynlerinin eğitim durumunun düşük olması nedenleriyle, bazı çocukların eğitimden dışlanması için zemin teşkil etmektedir.

Karar alabilmek için bir kriter olarak çocukluk yaşının homojenleştirilmesi, yani tek ve ortak olması “çocuğun yüksek yararına” olduğu sık sık dile getirilmektedir. Bu görüş sözleşmenin 3/1. maddesinin “çocukların kendilerini ilgilendiren bütün kararlarda çocuğun çıkarları en ön planda tutulmalıdır.” hükmü ile uyum içindedir. Benzer ifadeler Sözleşmenin 9/3., 20/1. ve 21. madde hükümlerinde de mevcuttur. “Çocuğun çıkarları” kavramı net ve açık bir anlam içermediğinden, yetişkinler tarafından farklı yorumlara neden olabilmektedir.

Sözleşmenin bazı maddelerinde; Kaçınma, “Çocuk için olumsuz sonuçlar” olarak anılmaktadır (9/4, 10/1., 18/1. md.). Sözleşmenin hükümleri uyarınca aile, çocukların gelişimi için öncelikli sorumluluk hakkına sahiptir.

Ebeveyn ve devlet arasındaki ilişkide, çocuğun toplumdaki rolünü yerine getirebilmesi için ihtiyacı olan desteği ve korumayı esasen ailesinin sağlaması ve yerine getirmesi gerekmektedir. Eğer çocuğun ailesi, anne ve babası, çocuğun ihtiyacı olan gerekli yararları, güvenceleri, güvenliğini ve çocuğun refahını sağlayamıyorsa, o zaman devletin bunları ve gerekli korumaları sağlaması gerekmektedir. Başka bir ifade ile bu defa çocuğun haklarını korumak ve güvence altına alma yükümlülüğü devlet denilen tüzel kişiliğe geçer.

Sonuç

Hayat, insanların ortak seyahatidir. Bu seyahatin mümkün olduğu kadar güzel ve kaliteli olması için, insanların birbirlerinin haklarına saygı duymaları ve yükümlülüklerini yerine getirmeleri hem büyükler, hem de küçükler için bir zorunluluktur.

Ulusal ve devletlerarası hukuk metinleri, aileyi toplumun temel taşı olarak benimsemektedir. Toplumun temelinin aileye dayandırılmasıyla birlikte ailenin çoğalarak, devamlılığının

sağlanması, toplumun da devamlılığının anahtarıdır. Doğan her çocuk da toplumun temelini oluşturmaktadır ve aile içerisinde büyüme hakkına sahiptir. Bazen bu hak, çocuğun doğal ailesi ile yaşaması şeklinde tezahür ederken, bazen de istenmeyen nedenlerden dolayı hukuken evlat edinme olarak vasıflandırılan, küçükle ona bakıp yetiştirecek yapıda kişiler arasında soy bağı kurularak küçüğün bu kişiler yanına yerleştirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Yaşam, refah ve zihinsel, sosyal ve duygusal gelişim, çocuğun ailede ve yaşadığı ortamda aldığı bakım, eğitim ve terbiyeye bağlıdır. Çocuğun sevildiği ve desteklendiği bir ortamda büyümesi, çocuğun kendisine olan öz güvenini ve başarısını artıracaktır.

Çocuğun haklarının korunması, devletlerarası belgelerdeki ve anayasalardaki düzenlemelerle güvence altına alınmıştır. Çocuk haklarının tanınması ve uygulamaya konulması, insan hakları arasında en acil durum olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle devletlerarası toplum, küresel düzeyde yasal ve fiili düzeyde çalışmalarda bulunmaktadır. Haklarını bilen, başkalarının da haklarına saygılı olup, yükümlülüklerini yerine getiren duyarlı çocuklar yetiştirmek herkesin görevidir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin uygulanmasını, Çocuk Hakları Komitesi gözetmektedir. Eğer çocuklar, haklarının ihlâl edildiğini düşünürlerse, ebeveynler, öğretmenler, hekimler, sosyal çalışanlar, arkadaşları ya da onlara bakım verebilecek güvenilir kişiler ile konuşabilirler; Polis, çocukların devletten koruma isteyebilecekleri en önemli adreslerden biridir. Çocukların haklarının ihlâl edilmesi durumlarında, çocukların başvurabilecekleri devlet kurumlarının bulunması gerekmektedir.

Öncelikle, devletin çocukların korunmasına ve çocuk haklarının ihlallerinin ortadan kaldırılmasına ilişkin diğer insan hakları sorunlarında olduğu gibi, devletin güçlü bir siyasi iradesinin bulunması gerekmektedir. Çocuk hakları ve bu konuya ilişkin mevcut sorunlar, hal olması öncelikli sırada yer almalıdır. Bu çerçevede devletlerarası kurum ve kuruluşlara, mevcut sorunların raporlandırılması ve yetkililer üzerinde denetim ve baskı araçlarının oluşturulması bakımından büyük rol düşmektedir. Çocuk hakları meselesi, sivil toplum kuruluşları tarafından ele alınmaktadır ve bu sorunların önüne geçilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Ancak, toplum düzeyinde çocuk haklarına ilişkin gerekli bilgi ve farkındalık düzeyine henüz ulaşamadığı da gözlemlenmektedir. Diğer dezavantajlı gruplar gibi çocuklar da ötekileştirilmekte ve haklarına

ilişkin gereken önem ve saygı gösterilmemektedir. Toplum içinde var olan bilgi ve farkındalık eksikliği dikkat çekmektedir.

İnsan haklarının korunmasında olduğu gibi, çocuk haklarının korunmasında da gerek aile, devlet, gerekse sivil toplum kuruluşları ve herkes tarafından daha detaylı bir biçimde ele alınmalı ve çocuk hakkı ihlallerinin önüne geçilmelidir.

Geleceğin daha iyi eğitilmiş, kendi düşüncesini üretebilen, kendisi ve devleti için faydalı, iyi alınan kararlara bağımsız olarak katkıda bulunabilecek nitelikte vatandaşlar yetiştirmek istiyorsak, yurdumuzda ve dünyada gerçek barışı sağlamak istiyorsak, her çocuğu kendi öz çocuğumuzdan ayırt etmemiz gerekmektedir. Bunun için mesleğimiz, kimliğimiz ne olursa olsun, çocukların haklarının gözetilmesinde her birimiz birer çocuk hakları savunucusu olarak görev yapmalıyız. Çünkü bu tarzdaki davranışlarımız, çocuklara sahip çıkmamız devletimizin ve dünyamızın aydınlık geleceklere, yarınlara doğru gelişmesi anlamına gelmektedir (Çocuk Hakları ... Online).

Çocukların haklarını onurlu bir yaşam hakkı, yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması hakkı, uygun bir aile ve sosyal bir çevrede yaşama hakkı, eğitim ve öğretim hakkı, mesleki eğitim hakkı, çocuğun oynama ve eğlenme hakkı, çocuğun istismardan, cinsel sömürüden korunma hakkı, terk edilmekten, dayaktan, kötülüklerden, açlıktan ve yoksunluktan korunma gibi hakları mevcuttur. Çocukların kalkınma ve gelişme hakları dediğimizde; eğitim, oyun, eğlenme, dinlenme, kültürel etkinlik, bilgiye erişim, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü hakları anlaşılır.

Diğer taraftan çocukların öğrenmek için derslerine çalışma, büyüklerine saygı duyma, saygılı davranma, çocuğun ihtiyaçları karşılanırken de çocuğun büyüklerine karşı saygılı olma yükümlülüğü vardır. Sonuç olarak, çocuklar bir ailenin fertleri ve geniş anlamda bir toplumun bireyleri ya da üyeleri olarak diğer toplum üyeleri ile uyumlu, güvenli, mutlu yaşam sağlayan kurallara uygun davranmalı ve yükümlülüklerinden kaçınmamalı, toplumsal düzeni sağlayan kuralları yok saymamalı, toplumun diğer üyelerini küçük görmemeli, dışlamamalı, aşağılamamalıdır.

Çocukların haklarına saygı duyulmalıdır. Fakat hak ve özgürlüklerin sınırları da mevcuttur. Çocuk, hatta genel olarak herkes, başkalarının haklarına ve özgürlüklerine saygılı olmalıdır. Toplum veya kendisi için herhangi bir tehlike oluşturmamalıdır. Bazı hakların kullanılması,

eğer önemli nedenler varsa -çocuğun olgunluğu, yaşı dikkate alınarak, çocuğun ciddi risklerden korunması için- kısıtlanabilir. Bazı haklar ise; yaşama hakkı, eğitim, sağlık hakkı, şiddetten ya da sömürüden korunma hakkı gibi hakları hiçbir zaman sınırlandırılmaz. Hatta ebeveynleri veya öğretmenleri tarafından da sınırlandırılmaz.

Her çocuğun doğuştan itibaren bir birey, kişi olarak kabul edilip, doğuştan itibaren sahip olduğu haklarının gözetilmesi, çağdaş, kaliteli, sağlıklı bir eğitim ile çocukların geliştirilmesi, sadece o çocuk için değil, ait olduğu toplum ve dünya bakımından da önemlidir. Sağlıklı, iyi gelişmiş, iyi eğitim almış, okuduğunu, anlatılanları doğru anlayan, kendini iyi ifade edebilen, kendini tanıyan, kendi yaşamı hakkında söz sahibi olan çocuklardan ve gençlerden oluşmuş bir dünya düşünüldüğünde, düşlenen gerçek adalet ve barış ortamının sağlanması bakımından gerçek bir yapı taşı olacaktır. “O halde dünyanın neresinde yaşarsak yaşayalım hepimizin belki de ilk ve en öncelikli görevi her çocuğu öncelikli hakları açısından kendi çocuğumuz gibi görmek ve çocukların hakları ile ilgili her girişime destek vermek olmalıdır” (UNICEF’in Ulusların Gelişmesi Raporu... Online).

Çocuklar yarınların teminatıdır, güvencesidir. Yine çocuklar umuttur, sevgidir, insanların, dünyamızın ve devletin geleceğidir. Bu bakımdan çocukların iyi eğitilmeleri, yetiştirilmeleri ve kendilerini geliştirmelerine imkân tanınması, kısaca çocuk haklarından yararlanmalarının sağlanması ve bu bağlamda çocuk haklarına ilişkin belgeler büyük önem arz etmektedir. Sonuç olarak çocukların da insan olmalarından dolayı insan haklarından yararlanmaları bir zorunluluktur.

Kaynaklar

- AKYÜZ, Emine, Çocuk Hukuku, Çocuk Hakları ve Korunması, Pegem Yayıncılık, 2016.
- BALO, Yusuf Solmaz, Çocuk Ceza Hukuku, Seçkin Yayınları, 2015.
- BİLGE TANRIBİLİR, Feriha, Çocuk Haklarının Uluslararası Korunması ve Koruma Mekanizmaları, Yetkin Yayınları, 2011.
- ERDOĞAN, Oktay, Çocuk Ceza Hukuku, Çocuklara Mahsus Ceza Adalet Sistemi, Bilge Yayınevi, 2012.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, Çocuk Hakları Hukuku, Yetkin Yayınları, 2014.
- GELGEL, Günseli, Devletler Özel Hukukunda Çocuk Hukukundan Doğan Problemler (Ders Notları), Beta Yayınları, 2012.

HACIOĞLU, Burhan, Caner, Yeni Türk Ceza Kanun Tasarısının Çocuk ve Küçük Ceza Hukukuna İlişkin Hükümleri, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, Erzincan 1998.

HART, Roger, Children's Participation From Tokenism to Citizenship, Innocenti Essays No:4, USA 1992.

LEACH, Penelope, Children first: What our society must do - and is not doing - for our children today, Knopf, New York 1994.

TEZCAN, Durmuş/ERDEM, Mustafa Ruhan /SANCAKDAR, Oğuz /ÖNOK, Rıfat, Murat, İnsan Hakları El Kitabı, 2. Baskı, Seçkin Kitabevi, Ankara 2009.

İNAN, Ali, Çocuk Hukuku, İstanbul 1968.

SEROZAN, A., Rona, Çocuk Hukuku, Vedat Kitapçılık, 2016.

ÖZDEMİR, Hayrünnisa/RUHİ, Ahmet, Cemal, Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları, Adalet Yayınları, 2016.

WILLIAMS, Emma, Children's Participation and Policy Change in South Asia, Chip Report No. 6, Londra 2004.

YELESDAĞ, Hayati, Ceza Hukukunda Çocuk Kavramı ve Cezai Sorumluluğunun Belirlenmesindeki Kriterler, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

ZEVKLİLER Aydın/ HAVUTÇU Ayşe, Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk (Temel Bilgiler), Seçkin Yayınları, Ankara 2002.

Declaration of the Rights of the Child (1959) <http://www.cirp.org/library/ethics/UN-declaration/> (27.04.2016).

Haklarımız, Öğretmenler İçin Bilgi <http://www.osce.org/tr/cio/14062?download=true> (22.04.2016).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> (01.05.2016).

Convention on the Rights of the Child https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en (01.05.2016).

ÇOCUKLAR VE HAKLARI http://www.edchreturkey-eu.coe.int/Source/Resources/Trainingset/11_Children_Rights_tr.pdf (21.04.2016).

ÇOCUKLARIN HAKLARI ve BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARINA dair SÖZLEŞME: BİR TARİHÇE <http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-milletler-cocuk-haklarina-dair-sozlesme> (21.04.2016).

ULUSLARARASI ÇOCUK MEVZUATI
<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/4.%20ULUSLARARASI%20C3%87OCUK%20MEVZUATI.pdf> (22.04.2016).

“UN Convention on the Rights of the Child” <http://www.childrensrights.ie/childrens-rights-ireland/unconvention-rights-child> (18.04.2016).

UNICEF’in Ulusların Gelişmesi Raporu 1993, <http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-milletler-cocuk-haklarina-dair-sozlesme> (21.04.2016).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme’ye ilişkin Genel Yorumları 2001 – 2006 <http://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2011/12/%C3%87ocuk-Haklar%C4%B1-Komitesi-2001-2006.pdf> (21.04.2016).

Declarations and Reservations Turkey
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en (01.05.2016).